

Весна ЗДРАВКОВИЋ
Педагошки факултет у Врању
Универзитет у Нишу

УДК 371.3.:78]:373.32
- оригинални научни рад -

ИНТЕГРАТИВНИ ПРИСТУП ПОЧЕТНОЈ МУЗИЧКОЈ НАСТАВИ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

Сажетак: *Како начин стицања музичког знања и вештине музицирања не би био усиљен, као што то често бива, потребно је ослањати се на оно што је ученику на том узрасту блиско и познато, и адекватним поступцима интердисциплинарно откривати нове везе међу наставним садржајима, које дају активног, заинтересованијег ученика у стицању сврсисходног и трајног музичког знања.*

Предмет овог истраживања је интегративна настава музичке културе, односно фактори који омогућавају њену реализацију. Издвојили смо најважније факторе који омогућавају квалитет музичке наставе: садржину наставе дату кроз наставни програм; конципирање часа музике путем израде модела интегративних часова са различитим наставним предметима разредне наставе; учитеља, од кога смо желели да добијемо став о интегративној настави и, повратно, о спремности да је реализује; ученика чије ангажовање у интегративним часовима треба да буде показатељ ефикасности ове врсте наставе.

Испитани су постојећи фактори и структура базе интегративног приступа почетној музичкој настави у основној школи. Анализом садржаја, анкетирањем, тестирањем и скалирањем, прикупљене су чињенице на узорку испитаних ученика, учитеља и студената – будућих учитеља. Ицирпном статистичком обрадом добијених резултата потврђено је да постојећи фактори и структура базе одговарају интегративном приступу почетној музичкој настави у основној школи.

Кључне речи: *интегративна настава музичке културе, наставни садржаји, модел интегративног часа, ученик, учитељ.*

Музичким васпитањем започињу дијагностиковање, праћење и развој елементарних музичких способности, који се кроз почетно музичко образовање перманентно наставља. Мишљења смо да музичко деловање у периоду разредне наставе с правом можемо именовати *почетним* јер се оно у бити разликује од професионалног музичког образовања, а по циљу

---

* vesszdravkovic@gmail.com

који постижемо, ослањајући се на постизање успеха код ученика за вешто овладавање читања нотног текста, то је период када активно делујемо на развој музичких способности и свесно расуђујемо о могућностима њиховог интегративног поимања. Разноликост компоненти које чине целину музичких способности је велика, али и окарактерисана узајамним прожимањем и зависношћу тих компоненти, па се у њеном одређивању увек полази од „оних елементарних – *осећај за ритам, способност разликовања висине тона и памћење музичких целина*“ (Стојановић, 1996: 132). Обим музичких способности не може се свести на већ поменуте, већ се допуњује сложенијим интегрисаним видовима, као што су: осећај за динамичко нијансирање, осећај за боју тона, осећај за тоналитет, способност меморисања, способност музичког репродуковања (певање и свирање), способност за усвајање теоријског музичког знања, осећај за вишегласно (двогласно) складно музицирање, осећај за колективно музицирање, способност схватања хармоније, способност естетског процењивања, стваралачке музичке способности. На нивоу данашњих знања о природи музичких способности и чиниоцима њиховог развоја, може се са сигурношћу закључити да се дилема око предности наслеђа или средине као детерминанти музичког развоја више уопште не поставља. Већина музичких својстава резултат су наслеђених предиспозиција које се активирају и реализују тек у оквиру одређених повољних срединских услова и околности. Школа може плански да утиче на ток музичке активности детета омогућавајући му повољнију музичко-стимулативну средину. *Музичко наслеђе* јако је битан фактор који утиче на развој музикалности, тако да у том погледу идентичност у музикалности деце на различитим овоземаљским подручјима не постоји.

„Основна школа није место где се стварају уметници – професионалци, већ будући поштоваоци – љубитељи уметности, изграђених естетских и етичких ставова, а као слушаоци или извођачи – аматери, активни учесници културно-уметничког живота своје средине“ (Стојановић, 1996: 7). Предмет целокупне *наставе Музичке културе* је перцепција и аперцепција, опажање и схватање музичког дела, односно сви наставни садржаји остварују се интегрисано у непосредном контакту са музиком, у активностима које су и основни облици човековог односа према музици – извођење музике (певање и свирање), слушање музике, музичко изражавање и стварање. *Извођење музике* представља најважнији вид активног односа према музици у млађим разредима основне школе. Певање песама, бројалица и музичких игара, народних и оних које имају ауторе, као облик активног музицирања захтева висок степен ученичке активности, подстиче музички доживљај, те обогаћује емоционални живот деце, развија различите видове музичких способности, а новим сазнањима и искуствима утиче се на формирање укуса будуће културне личности. Певањем се омогућава несвесно стварање наслага које се касније користе при свесном музичком описмењавању. Осим вокалног репродуковања, првенствено у развоју осећаја за ритам, а онда и за висину тона, велику улогу има и њихово *инструментално извођење* на дечјим Орфовим инструментима,

или само извођење њихове осмишљене пратње. Инструмент као играчка закупа ученике, буди њихово интересовање за активно учешће у музици и развија радост музицирања, било да се ради о ритмичким или мелодијским дечјим инструментима. Свирањем се лакше савладавају захтеви музичке наставе од несвесног, спонтаног доживљаја до свесног опажања и разумевања музичких појава и законитости. Кроз аранжирање, односно измишљање, комбиновање и извођење музичких умотворина, код ученика се подстиче веће ангажовање и осећај среће при репродуковању сопствених малих композиција. *Слушање музике* утиче на развој емоционалног живота ученика, њихових музичких способности и естетске културе и за поједине индивидуе остаје једина могућност перцепције музичке уметности. Слушање вредних уметничких дела омогућава музички доживљај и реаговање на музичке утиске, опажање елемената музичког израза и схватање међусобних односа музичких одсека, уочавање естетских квалитета у музичком делу и самостално процењивање. У процесу *оспособљавања ученика за певање из нотног текста*, основни део наставе чини рад на тонском и ритмичком образовању. То се постиже опажањем и извођењем тонских висина и тонских трајања на основу певања раније научених наменских песама и бројалица и њиховог повезивања са одговарајућом нотном сликом. Иде се од звука ка нотној слици, а са синхронизацијом опажања и репродукције. *Музичко изражавање и стварање* подразумева облик уметничког изражавања који је повезан са другим областима дечјег креативног рада. Подразумева различите видове музичке активности, од покрета и изражавања музичког доживљаја средствима других уметности до импровизације мањих музичких целина и пратње песама на дечјим инструментима. Самостални стваралачки рад код ученика ствара свест о његовој личној вредности, а он уносећи радост у наставу, развија потребу и интересовање за музику.

Садржаји овог предмета нису једноставно дељиви на наставне теме, уситњени су и интегративно испреплетени у различитим активностима и подручјима рада, те их је немогуће повезати у дидактичко-логичне целине. Практично је могуће сређивање програмом предвиђеног садржаја по активностима (певање и свирање, музичко описмењавање, слушање музике, музичко изражавање и стварање), па се тим путем не предвиђа како ће се садржаји груписати, којим ће се редом третирали у наставном процесу, како ће бити повезани са осталим садржајима унутар подручја или са садржајима других активности, које ће методе, облици, дидактички системи и друго бити коришћени. Основна концепција наставе Музичке културе у основној школи базира се на слушању музике и активном музицирању, док је обрада основа музичке писмености и музичко-теоријских појмова сведена на пружање основних података. Специфично је то да су садржаји једног наставног часа интеграција музичких примера у различитим активностима, што од учитеља захтева систематски и студиозни приступ. Једном речју, писана припрема мање је битна од практичне реализације часа Музичке културе, јер је он права ризница интеграције активно-

сти у различитим садржајима, у интегративном садејству садржај – ученик – учитељ, а при свакој музичкој активности пружа могућност за интегративну корелацију са било којим другим предметом у разредној настави.

Због специфичности наставе Музичке културе и места које има у нашем школском систему, ретко је била у прилици да бира или да сама изграђује свој дидактички систем наставе. Увек се само уклапала у опште-прихваћене системе и њима се прилагођавала. Напомињемо оно што је битно издваја од осталих предмета у разредној настави – метода учења песме по слуху и из нотног текста и свирања на деџим инструментима, наставно средство партитура или нотни запис, домаћи задаци се не раде из овог предмета, тешко се избегава објективност јер све треба да процени слух испитивача, а тиме се јавља потреба за индивидуалним приласком сваком ученику појединачно. Сваки наставни час може имати вид уметничког рада. Обухватају се сва подручја рада, комбинују методе и облици, у тежњи да ученик буде што активнији. Таква организација рада привлачи учитеља да несвесно, интегративно приступа музичком учењу. Готово да нема концепције наставног часа без активности певања, инструменталне репродукције или само хармонске пратње, слушања музичког извођења и подстицања стваралаштва, а каткад и стваралачког изражавања. Прави музички одговор креативног изражавања могуће је добити тек у четвртој разреду, као резултат правилно вођеног наставног процеса усвајања музичких законитости у разредној настави.

Савремено, иновативно и креативно, наметнуло се и почетној музичкој настави, иако смо мишљења да музика у свему томе обилује и прилагођава се друштвеним, условима у којима опстаје. Одувек је обликовала појединце изражене индивидуалности који ће бити мотивисани да своје потенцијале ангажују на лично и социјално одговоран начин. Такве индивидуе се у процесу васпитања и образовања припремају да постану активни и корисни чланови друштва, системом друштвено-моралних вредности. Интегративни приступ као иновација у наставном процесу, омогућава целовито сагледавање веза и односа који нас окружују у реалности. Појам интеграције значи сједињавање одређених делова у једну целину и међусобно повезивање свих њених аутономних елемената. Интегративно сагледана, и настава заснована на овом принципу може бити веома стимулативна и подстицајна. Садржаји који су међусобно повезани доприносе знању које је целовито, вредно и употребљиво. Ученици се са интегративним приступом сусрећу још у предшколско доба, али се у разредној настави овакав приступ најчешће и најлакше примењује. На овом узрасту ученици интегративни приступ учењу доживљавају као спонтан начин усвајања нових знања, јер они у овом периоду живота и свет око себе доживљавају на исти начин. При интегративном учењу градиво се проблематизује, посматра и проучава као целина, међусобно се повезују садржаји из више наставних предмета, настава постаје динамичнија због самог интердисциплинарног приступа одређеној проблематици. При оваквом учењу, ученик је подстакнут на изналажење нових решења јер истовремено проучава различите

предмете, а и учитељ се налази у сличном положају када креира садржаје који захтевају реализацију путем двочаса или целог наставног дана. Интегративни приступ подразумева активног ученика, али и учитеља. У средшћу интегративног учења је ученик, а не програм вођен од стране учитеља. У нашем образовном систему раде појединци који свакодневно користе овај приступ настави и ученике од најранијег узраста подстићу на повезивање чињеница користећи критичко и стваралачко мишљење.

Специфичност музичке уметности произлази отуда што се музика учи само музиком и што се као таква треба свести на науку, односно на нешто опипљиво и очигледно, да би се законитости које владају у музичким дешавањима приближиле ширем аудиторијуму. То је истовремено и циљ целокупног методичког деловања – да се музичка уметност приближи свима, а да се васпитаници на својим студијама оспособе за што квалитетније стручно и педагошко будуће формирање љубитеља и поштовалаца музичке уметности. Сврха студијског програма наставне области *Музичка култура* јесте да формира јасно профилисане стручњаке за рад у основним општеобразовним школама и интегративно преношење музичких порука у педагошком раду. Компетенције које апсолвирање студијског програма обезбеђује јасно су видљиве у програму наставних курсева/ предмета из уже уметничке области Музичка култура у академском образовању учитеља. „Физичке и духовне особине учитеља, интегративни су елементи његове личности. Он мора да зрачи оптимизмом и благонаклоношћу; у његовим поступцима ученици треба да нађу образац понашања, а у речима, путоказ зрења и одрастања. Изнад свега мора бити честит човек који им стално открива неку нову вредност свога карактера, а речима проширује видокруг живота. Ако сваког дана од њега сазнају нешто ново, ђаци ће са радошћу долазити у школу, која ће им постати не само извор знања, већ и оаза детињства, којој ће се, доцније, у мислима, често враћати“ (Смиљковић, Милинковић, 2008: 23).

У разредној настави градиво није издиференцирано као у предметној из разлога што ученици у почетку школовања не могу да усвајају систематисано градиво, те је ту најпогодније интегративно повезивање садржаја у извештан круг деци приступачних знања као припрема за диференцирану предметну наставу. Васпитно-образовна вредност знања из различитих области стварности, доприноси свестраном развоју личности. Матерњи језик и књижевност су оруђе мисли и писмености, а у тесној су вези са уметностима. Математика има и практичну вредност, јер уводи у област сазнања (броја, мере, количине...) и навикава ученике на тачност у мишљењу и памћењу. Настава о природи и друштву даје праву научну слику о мртвој природи и живом свету, о природним законитостима и друштвеним чињеницама. Ликовна култура развија способност посматрања и принцип очигледности, као и посебну практичну вредност. Физичко васпитање служи правилном развоју и одржавању здравља, односно психофизичког развоја. Музичко васпитање и култура оплемењује нагонски живот и људска осећања још код старих Грка и утиче на душевно здравље. Про-

налажење интегративних веза и односа у разредној настави могуће је само ако се добро упозна суштина сваког наставног предмета засебно. Самим тим, учитељ је у великој предности да интегративно приступи реализацији наставе. Међу предметима у разредној настави постоји безброј изражајних елемената од којих се креће у раду на конструисању концепција интегративног учења.

Посматрано из перспективе уметности, одређени број филозофа, историчара, психолога, музиколога, али и педагога, бавио се питањем да ли се код настанка људске врсте *родила* прво говорна или певана реч. Како год они научно правдали своје закључке, једно је сигурно – прва дечја гласовна репродукција (оглашавање) може се сматрати музиком речи. Ако темељније сагледамо, не можемо а да не поменемо да певана реч моментално задобија дечју пажњу, слушајући оно је имитира, а сам његов говор уз игру постаје једноставна музичка творевина. Не без разлога, текст и мелодија песме уче се заједно. Јединство у сазнајном процесу постоји, али када покушате да се са дететом присетите неке већ научене песме, чућете прво неко певушење, па тек онда присећање на мисаону срж коју носи текст. Стих и музички ритам у нераскидивој су вези. Њихово интегративно јединство искористила је музичка педагогија захваљујући великом броју народних и дечјих примера из књижевног опуса. Изговарањем стиха и дељењем на слоге, диференцира се ритам који деца врло брзо несвесно усвајају. Ритам је основни елемент свих музичких структура. Између њега и других елемената музичке структуре постоји условљеност која им даје карактер естетске форме. Ритам је заједничко име за три фактора, који се у музичкој стварности ретко раздвајају – темпо и с њим везане агогика и метрика. Стих је ритмичка целина утемељена на одређеном броју слогова. Сликвитост и ритмичност су два најизразитија својства песничког језика. Стих је темељна подлога песме, а ритмичност је једна од главних функција песничког израза. Ритмом се изражава и наглашава емотивно или мисаоно обележје песме. Јединство слога речи у стиху и његовог несвесног преношења на нотно трајање, омогућава трајност при асоцијативном запамћивању и развија музичку меморију, као и свесно усвајање музичких појава и законитости у даљем музичком образовању, поспешујући вештину бављења музиком. Као недостатак, у песмама за децу може да дође до непоштовања природе, латентне мелодије коју текст у себи носи, из чега произлази неусклађеност музичког и језичког акцента. То умањује вредност песме и неприродно и негативно делује на природно осећање језичког акцента који деца имају у свом говорном изразу. Језички акценти морају да буду што је могуће приближнији и исти са музичким акцентом, тј. са мелодијом самог говора, а песма певљива и лакша за учење. Сегмент драмског обликовања приче за децу нуди безброј интегративних елемената за усвајање садржаја из музике и матерњег језика.

„Математика је младост логике, а логика је зрелост математике“ (Првановић, 1970: 14). Логика је основа свих музичких дешавања, а математика окосница пропорционалних односа у конструкцији музичких пар-

титура. Из овог тројства јасно се назире могућност интегративном приступу јер су музика и математика универзалне, повезује културне, историјске, интелектуалне границе. Музика има основа у математици, математика се одражава у музици. Међуповезаност математике и музике пулсира властитим ритмом и хармонијом. Човек је веома рано увидео да прсти на рукама могу да буду репрезенти било које количине. То је помогло представљању бројева помоћу прстију, а може се интегрисати са *Вилхелмовом* руком, на којој су прсти представљали линије у линијском систему са празнинама међу њима, а тонови заузимали место у квалитативним односима тонских висина. Значајно је поменути и Русоово представљање тонских трајања и висина помоћу бројева. Он је оснивач бројчане методе која је имала за циљ да олакша наставу певања, а заживела је у 18. веку. Међутим, сви ови интегративни покушаји представљали су више забуну неголи помоћ у избегавању апстрактног схватања тонске уметности, али су свакако били покушаји њеног приближавања логичном људском расуђивању. У настави музике и математике има доста елемената за интегративно учење, али на старијем узрасту ученика, у предметној настави, па чак и касније, док подручје разредне наставе за интеграцију наставних предмета који проучавају њихове законитости и језике симбола, још увек остаје недовољно опипљиво. У почетном музичком описмењавању, у области ритмичког образовања, основну јединицу бројања представља четвртина ноте и није логично повезати је са разломком у математичком смислу, где четвртина представља само део неке целине. Међутим, ако се у музичком метру такт схвати као једна целина, онда се одређеном мером четвртина може схватити као део целине, која се увек броји једним откуцајем или једним покретом руке. До проблема у логичном закључивању долази када јединица бројања у мелодијско-ритмичком току није четвртина, већ нека друга нотна вредност. Математичке пропорције своје место проналазе и при настанку и конструкцији жичаних музичких инструмената, у низању тонова у лествици, схватању интервала и акордских склопова и слично.

Ако пажљиво анализирамо садржаје наставних предмета Музичка култура и Свет око нас/ Природа и друштво у разредној настави, приметимо да готово нема бројалице, песме или музичке игре која није литерарно, односно програмски везана за неки природни или друштвени појам. Интегративне везе се огледају у повезивању карактера музике са детерминантама одређеног појма који се усваја. Ако се придржавамо чињенице да дете најбоље учи у игри, поимањем онога што је у његовој најближој околини, издвојиће се велики број елемената за интегративно учење и повезивање наставних садржаја. Међутим, настава о природи и друштву, попут наставе предмета Српски језик, нуди могућност тематског планирања, што је у почетној настави музике у основној школи немогуће остварити, јер су музички садржаји, по својој природи, исцепкани мноштвом интегрисаних активности и не могу се груписати у наставне теме. Могуће их је интегративно усвајати на основу засебних наставних јединица! Данас се још увек у разним историјским документима о музици провлаче Платонове речи:

Што је у држави боља музика, боља ће бити и држава; Музика се бави лепим на подручју звукова, а само добри људи могу уживати у лепом; ... (Којов-Буквић, 1989).

Сваки намерни покрет тела контролише се лакше уз правилно одабране музичке садржаје. Физичким васпитањем негује се традиционално – фолклор и игра у колу, али се приближавамо и страном – кроз ритмичке игре и плесне форме. Интересантно је то да се ученик, врло често, у овим формама, при извођењу, осећа двојачко – субјективно и објективно, и као извођач и као инструмент. Таквих садржаја је, нажалост, јако мало у нашој наставној пракси, па није ни чудо што деца не умеју да играју у колу или плешу у пару. Као недостатак интеграције музичких и физичких активности, издваја се тешко усвајање трочетвртинског такта, који је иначе страни елемент, а ритам и кретност се могу успешно развијати физичким васпитањем. Кроз дечје народне игре развијају се и моторичке – музичке (ритам, темпо, динамика, меморија, интерпретација извођења) и физичке (снага, брзина, издржљивост, гипкост, окретност) способности, осим свих оних обележја на које игра утиче у дечјем животу. Временом, музика је постала саставни део спортских грана. Директно присуство музике у неким спортовима оправдано је тиме што примењена музика допуњује моторичку представу и обогаћује је.

Нема сегмента наставног градива које се не може насликати, чак и када су у питању једноставне линије у конструкцији линијског система (рецимо, у музици). Међутим, при интегративном усвајању знања из предмета Музичка и Ликовна култура, принцип рада се ослања на проналажење конкретних веза и односа у садржајима оба предмета. Осим што делују на пољу *лепог*, ове уметности имају много елемената за интегративно сагледавање у образовном раду – боја, ритам, облик/форма, динамика, линија... Облик и боја примарно привлаче пажњу дечјим чулима, те их у раду по принципу свесног опажања, можемо искористити у схватању трајања и висине тона, односно у прихватању висинских односа и ритмичких токова. Ритмичко-мелодијске слике као дидактичко средство у настави предмета Музичка култура примењују се у раду на развијању дечје ритмичке и интонативно-мелодијске перцепције на начин веома сродан принципу представљања тонских висина и трајања у нотном писму. Иако музика није просторна уметност, визуелне представе стварају се у дечјој свести на сличан начин као и у поимању оних у ликовној уметности. Оно што обележава обе уметности је стицање вештина као основа за бављење њима и разумевање њихових специфичних језика. Не можемо а да поново не поменемо негативну праксу у нашим школама да се ликовни моменат често користи као илустрација музичког дела које је одслушано, без дубљег промишљања о стваралачком чину и могућностима дечјег изражавања. Учитељи нису свесни чињенице да се на часовима на којима се уметности интегришу ствара дечји имагинарни свет, па се истовремено могу издвојити даровити ученици чије способности ваља приметити, али и они којима је потребан додатни рад да се не би створила одбојност према

уметности уопште. Настава Ликовне културе тежи учењу и креативном изражавању, слободном истраживању и упознавању са изазовима који се темеље на обликовном мишљењу, ликовном изражавању визуелним елементима, симболима својих идеја и осећаја, мање стратегији подучавања. У интеграцији са музичким елементима и опажањем, уз коришћење аудио-визуелних савремених средстава, стичу се јасне представе о ономе што чулом слуха треба усвојити.

Предмет поменутог истраживања у резимеу рада је интегративна настава предмета Музичка култура, односно фактори који омогућавају њену реализацију. Проблемско подручје емпиријског дела истраживања садржано је у утврђивању *хоризонталног и вертикалног повезивања почетне музичке наставе у основној школи и осталих наставних предмета*, посредством интегративног приступа и активног учења. То подразумева и *учитеље оспособљене за реализацију интегративно конципиране наставе*, јер интеграција наставних садржаја не сме да буде усиљена и по сваку цену реализована. Ово се нарочито односи на *садржаје у почетној музичкој настави*, где долази до нужне интеграције уметничког и научног, апстрактног и реалног, па је у осмишљавање интегративног рада потребно укључити већи број учитеља и стручњака из више области, али и *ученике* јер се они постављају у центар наставног деловања. Потребно је ангажовати и *студенте – будуће учитеље*, јер се њихово даље намерно утицање на развој личности ученика, усвајање знања и вештина, усмерава ка томе како да примењују стечена теоријска знања у решавању практичних проблема, у чему се огледа и примарни значај овог истраживања.

Једно од могућих решења како се може утицати на ефикасност наставног процеса у практичном смислу, постављено је у циљу истраживања – *испитати постојеће факторе и структуру базе интегративног приступа почетној музичкој настави у основној школи*. Теоријском анализом дошло се до података о садржајима и програмским захтевима наставе предмета: Музичка култура, Српски језик, Математика, Свет око нас/Природа и друштво, Физичко васпитање и Ликовна култура, који се могу интегрисати. Метода моделовања коришћена је у циљу конструисања *Модела* за извођење интегративних часова Музичке културе и поменутих предмета у разредној настави, према општим правилима пројектовања и спровођења научног истраживања. Дескриптивна метода коришћена је у циљу сакупљања емпиријских података (ставова, мишљења и процена), испитивањем учитеља и студената – будућих учитеља.

Анализом садржаја дошло се до објективно датих чињеница, значајних и релевантних за предмет истраживања, из којих су произашли *примери као могућности за интегративно усвајање наставних јединица* предмета који се интегришу. Тако конструисани примери послужили су и као инструмент за ово истраживање. Испитана је и заступљеност садржајних активности предмета Музичка култура у разредној настави, при могућностима за такво интегративно учење. Анкетирање испитаника урађено је

помоћу *Упитника за учитеље и студенте – будуће учитеље*. Садржај и конструкција Упитника односе се на одреднице интегративне наставе као иновативног модела и на могућности интегративног приступања почетној музичкој настави у основној школи. У функцији теста искористили смо *Моделе интегративних часова (Т1, Т2, Т3 и Т4)* као стваралачку креацију испитивача и креатора, односно реализатора наставних часова. Скалом процене добијена је просечна вредност усвојености знања по садржајним активностима предмета при интегративном учењу на конструисаним тестовима. Тестирани су ученици 2. разреда основних школа у Врању (24 одељења), а анкетирано је 100 учитеља поменутих школа и 100 студената 4. године Учитељског факултета у Врању, и то у периоду од 2013. до 2015. године.

Природа прикупљених и статистички обрађених чињеница захтева интерпретацију резултата у односу на постављене хипотезе и испитане поменуте факторе.

Претпоставка *да је интегративност присутна у реализацији музичких садржаја (наставних јединица, мотива, окосница) са осталим предметима у разредној настави*, сматра се делимично потврђеном.

Табела 1. Преглед просечних и стандардних могућности Примера за интегративно усвајање наставних јединица са предметом Музичка култура, по предметима и разредима

Разред	Предмети у разредној настави					Просечне могућности по разреду
	Српски језик	Математика	Свет око нас / Природа и друштво	Физичко васпитање	Ликовна култура	
први	48	14	29	26	18	27,00
други	34	3	30	16	14	19,40
трећи	25	3	25	12	13	15,60
четврти	18	1	10	9	13	10,20
Просечне могућности по предмету	31,25	5,25	23,50	15,75	14,50	

Највиши ниво остварења стандарда показан је из Српског језика и у првом разреду. Из табеле се јасно може уочити место осталих наставних предмета и опадајући низ могућности и потенцијала усвајања знања што се иде ка вишим разредима и предметној настави.

У циљу оправданог проналажења наставних јединица, окосница, односно интегративних мотива, све изложене *могућности*¹ произашле су

¹Сходно тематском планирању, примери наставних јединица функционишу у оквиру важећег Наставног плана и програма, а додатне идеје су проистекле из уџбеника за Музичку

из дугогодишње наставне праксе и праћења реализације наставних часова студената у оквиру извођења часова у основној школи.

Претпоставка *да су садржајне активности предмета Музичка култура у потпуности заступљене кроз све разреде при интегративном учењу са осталим предметима*, није потврђена.

Табела 2. Садржајне активности предмета Музичка култура при интегративном учењу са осталим предметима у разредној настави

Садржајне активности предмета Музичка култура	Предмети у разредној настави					Просечна интегративност по садржајним активностима
	Српски језик	Математика	Свет око нас/ Природа и друштво	Физичко васпитање	Ликовна култура	
Певање	55	9	50	44	36	54,39%
	44%	42,86%	53,19%	69,84%	62,07%	
Свирање	1	2	3	1	1	3,36%
	0,8%	9,52%	3,19%	1,59%	1,72%	
Слушање музике	66	7	30	12	17	33,28%
	52,8%	33,33%	31,91%	19,05%	29,31%	
Стваралачко изражавање	1	1	5	1	3	3,53%
	0,8%	4,76%	5,32%	1,59%	5,17%	
Музичко описмењавање	2	2	6	5	1	5,43%
	1,6%	9,52%	6,38%	7,94%	1,72%	
	125	21	94	63	58	
	100%	100%	100%	100%	100%	

Варијантом вертикалне интеграције анализирана је заступљеност садржајних активности предмета Музичка култура при већ анализираним интегративном учењу са наставним активностима осталих предмета у разредној настави. Утврђено је постојање значајног варијабилитета појаве изазваног утицајем системских фактора на интегрисање наставних садржаја из Музичке културе у наставне садржаје предмета разредне наставе. Најбоље могућности за интегративно учење проналазимо у садржајним активностима *певање* и *слушање музике*, што у професионалном смислу представља добар резултат јер се већи број музичког градива и усваја, односно обрађује тим активностима, сходно узрасту и разреду, а ослањајући се на метод рада у почетној музичкој настави у основној школи. *Музичко описмењавање* као активност, односно оспособљавање ученика за вешто сналажење у нотном тексту, у интегративном учењу заузима средишњи, али не и довољан ниво да би се могло судити о неком интегративном

културу и Приручника, издавача Завод за уџбенике и наставна средства, сматрајући их најадекватнијом школском литературом у разредној настави, што је у практичном раду и доказано.

процесу усвајања знања. Садржајне активности *свирање* и *стваралачко изражавање* рангирају се доста ниско у присутности при интегративном усвајању знања и вештина.

Претпоставку **да постоје разлике у мишљењима (ставовима) учитеља и студената – будућих учитеља, о могућностима интегративног приступа почетној музичкој настави у основној школи**, овим путем **потврђујемо**. Статистика је показала значајност разлике изјашњавања испитаника на постављена питања везана за давање мишљења о хипотетичком проблему. Наводимо следеће:

- *разлике међу испитаницима* у вези са:
  - интензивирањем употребе интегративне наставе,
  - могућностима интеграције садржаја предмета Музичка култура са осталим у разредној настави у постојећем Наставном плану и програму,
  - утицајима организовања и реализације интегративног учења на квалитет почетне музичке наставе у основној школи,
  - утицајима интегративног учења на развој мишљења, активности и креативности ученика,
  - утицајима интегративног учења на унапређење наставног процеса;
- *разлике између статистичког анкетирања и емпиријских резултата* у вези са:
  - највишим нивоом интеграције садржаја предмета Музичка култура са осталим у разредној настави,
  - најпогоднијим разредом за интегративно усвајање садржаја поменутих предмета,
  - садржајним активностима које нуде највећи број могућности за интегративно учење.

Сложићемо се да се коначни закључци доносе тек када се теоријске поставке конкретно и практично примене и опробају. Ради валидне процене одржана су 24 наставна часа (двочаса), односно сваки од моделованих интегративних часова – тестова (4 теста) одржан је у свакој од поменутих школа у узорку (6 основних школа). На самом почетку дискусије помињемо запажања истраживача током реализације *Модела* за интегративно учење о констатованим активностима ученика – били су подстакнути да повезују грађу више предмета и да постављају питања у трагању за новим одговорима, да тимски раде, изузетно активни на часовима, мотивисанији, заинтересованији. **Моделу**² као тестови:

- *Модел интегративног двочаса* Музичке културе, Српског језика и Света око нас (Т1) – *Медведова женидба*;
- *Модел интегративног двочаса* Музичке културе и Математике (Т2) – *Дванаест месеци*;

---

² Структура интегративних креација и ток часова, као и исечци репрезентативног аудио-визуелног дешавања, могу се пронаћи и отпратити на сајту Педагошког факултета у Врању Универзитета у Нишу, на коме је објављена на увид јавности одбрањена докторска дисертација аутора овог рада под идентичним називом.

- *Модел интегративног часа* Музичке културе и Физичког васпитања (Т3) – *Ми смо деца весела*;
- *Модел интегративног двочаса* Музичке и Ликовне културе (Т4) – *Мала сирена и Књига о џунгли*.

Претпоставку **да не постоји статистички значајна разлика у усвојености знања по садржајним активностима предмета при интегративном учењу у Моделу интегративног часа 1**, потврђујемо. Резултати примењене статистике показују највећу интегративност усвојених садржајних активности на овом тесту, а оваква констатација је у позитивној корелацији са већ донесеним закључком о најуспешнијем интегративном учењу Музичке културе са предметима Српски језик и Свет око нас. Узајамна повезаност садржајних активности навела нас је на тродимензионалну поставку интеграције. Мотивација за почетак часа – сценско обликовање, идеално је подстакла ученике на активно учествовање у интегрисаном усвајању садржајних активности. По статистичкој обради, најбоље је усвојено знање о дивљим животињама уз селективно и глобално гледање (и слушање) драматизације музичке приче. Истовремено је савладаван и садржај бајке *Медведова женидба* уз тематски подељене слике у селективном слушању и опажању. Остварени су постављени задаци при слушању – разликовање мушког и женског гласа, разликовање особина гласа (дубок, висок), разликовање боје музичких инструмената, уочавање утицаја особина гласа на музичко сликање различитих ликова. Постигнути су и остали циљеви: упознавање са текстом бајке, уочавање поетских целина, уочавање естетских вредности дела, уочавање основне поруке дела, богаћење речника, неговање културе вербалног и музичког изражавања, разликовање шумских од животиња других станишта, упознавање са основним особинама шумских животиња.

Усвојеност садржајних активности на Т2 окарактерисан је солидним степеном при интегративном усвајању музичких и математичких знања. Статистичком обрадом дошли смо до незнатне разлике при усвајању садржајних активности, те констатујемо **потврђеном претпоставку да не постоји статистички значајна разлика у усвојености знања по садржајним активностима предмета при интегративном учењу у Моделу интегративног часа 2**. Наставна јединица *Дванаест месеци* погодна је и за корелацију са наставом о природи и друштву (међузразредна), али овде није сагледана та могућност, већ се конкретно окрећемо математичким појмовима у интеграцији, са чак две садржајне активности у почетној музичкој настави – слушање и певање дечје песме. При слушању и усвајању појмова година и месец, вредност усвојености је на високом нивоу, међутим при обради песме по слуху наишли смо на мању усвојеност, највероватније због дужине текста песме и многобројних литерарних садржаја. Песма је пропраћена и ликовним илустрацијама о сваком надолазећем месецу, тако да је присутна и корелација са предметом Ликовна култура. Претпостављамо да је пажња ученика била усредсређена на повезивање дешавања по месецима у години, те је и то један од разлога не тако доброг

результата при интегративном учењу. При анализи садржајних активности које постоје као могућности за интеграцију, у претходним статистичким проценама нисмо ни добили могућност позитивне интеграције певања и математичких садржаја. На овом примеру то је и доказано, али у корист интегративног усвајања математичких појмова и активности слушања музике. Остварени су следећи циљеви: глобално и селективно слушање песме, разликовање дечјег од гласа одрасле особе у процесу слушања песме, неговање културе музичког изражавања, усвајање песме *Дванаест месеци* по слуху, усвајање појмова *година* и *месец*, усвајање назива свих месеци у години, усвајање броја дана сваког месеца у години, вежбање сналажења на календару. Задовољавајућа провера наученог верификована је двома играма – сналажење на календару и препознавање месеца на саслушану строфу песме.

Резултати примењене статистике показују да је најтеже успоставити интегративност садржаја у ситуацији примењеног ТЗ, на садржајним активностима *Певање дечје народне игре са певањем* и *Играње дечје народне игре. Модел интегративног часа* наставних предмета Музичке културе и Физичког васпитања конципиран је с намером да се вештине певања и играња интегришу путем традиције, а да се притом утиче на развој елементарних музичких и физичких способности. Усвојеност музичке садржајне активности дечје народне игре са певањем, обрађене по слуху, рангирана је задовољавајућом вредношћу на скали процене, међутим усвајање задатка и циља – усвајање правила игре, покрета и корака, статистички се процењује најслабијом скалном вредношћу у целокупном тестирању. На самом почетку часа био је присутан елемент страног фолклора – плес, са којим су се ученици корелативно упознали. Није примењена потреба за временски продужетак наставног часа. Слаба усвојеност активности играња резултат је форме песме, промене мелодијско-ритмичког тока и захтева у игри које носи друга строфа. Можда је и промена места одржавања часа, фискултурна сала, створила неочекиване проблеме при самој реализацији. Остварени су поједини циљеви и задаци након реализованог интегративног часа; посматрано на целом узорку, то су: учење дечје народне игре са певањем, развој координације у ритму, повезивање музике и покрета, стицање појма о припадности групи, развијање љубави и поштовања према нашем народу и његовим тековинама, подстицање ведрога расположења, подстицање правилног и лепог држања тела, подстицање правилног дисања приликом певања, развијање снаге доњих екстремитета, окретности и координације, развијање доброг односа између дечака и девојчица. Сходно изнесеним констатацијама, претпоставка **да не постоји статистички значајна разлика у усвојености знања по садржајним активностима предмета при интегративном учењу у Моделу интегративног часа 3, није потврђена.** У претходном излагању резултата при могућностима које пружају садржајне целине предмета Музичка култура и Физичко васпитање за интегративно усвајање, већ смо оправдано одредили позицију предмета Физичко васпитање у средиште интегративног дешавања.

Интегративно јединство двеју уметности, постигнуто у *Моделу интегративног двочаса* наставних предмета Музичке и Ликовне културе, корелира кроз колаж садржајних активности слушања музике, стваралаштва и свирања. Овим активностима додаје се визуелни доживљај при слушању музике из цртаног филма. При реализацији интегративног двочаса примећено је стално прожимање активности стваралаштва оба предмета, што је и довело до тако добрих резултата на Т4. Врло су близу вредности усвојених садржајних активности, а редослед је следећи: стварање у изради музичких инструмената, стваралачки рад у изради омота за CD, слушање музике из цртаних филмова, свирање на деčјим инструментима. Остварени су сви постављени циљеви и задаци: навођење ученика на опажање музичких и ликовних компоненти у цртаним филмовима, развој маште и стваралачких способности ученика, развијање љубави, интересовања, музичке осетљивости и креативности, развијање активног и свесног слушања, развијање моторичких способности ученика, развијање осећаја за ритам, увођење ученика у разумевање и доживљавање лепог, разликовање истинских, вредности од оних које то нису, развој колективизма и социјалних односа, развој опште културе, пажње и брзине реаговања, продубљивање доживљаја музике, развијање способности ученика за опажање облика, величина и боја, стварање услова да ученици на сваком часу у процесу реализације садржаја користе технике и средства ликовно-визуелног изражавања, развијање потенцијала ученика у области ликовности и визуелности, развијање љубави према вредностима израженим у делима свих облика уметности, развијање технике свирања на деčјим ритмичким инструментима, усклађивање ликовног рада са другим медијима (звук, покретом, литерарним изразом и сценским амбијентима). У претходним закључцима о могућем интегративном учењу при спајању наставних елемената музичке и ликовне уметности у разредној настави, садржаји предмета Ликовна култура на претпоследњем су месту у низу, што нам јасно говори о квантитету интегративног приступа (распоред и број у Наставном плану и програму), али не и о квалитету, јер овакви часови најбоље суде о томе да, када се пронађу одговарајуће и погодне везе за интегративно учење у разредној настави, нема бољег средства од *уметничких садржаја* за постизање постављеног циља у наставном процесу. Иако смо активност музичког стваралачког изражавања окарактерисали као незаступљену при интегративном учењу, у овом примеру је дала изузетне резултате осликавајући се у ликовном стваралачком потенцијалу. Тестирање овим тестом скалирано је вредностима које га по успешности постављају на друго место у низу тестова. Овим **потврђујемо** претпоставку **да не постоји статистички значајна разлика у усвојености знања по садржајним активностима предмета при интегративном учењу у Моделу интегративног часа 4.**

Увидом у структуру закључног разматрања и након дијагностиковања и интегралног повезивања свих постојећих веза и односа до којих се дошло након резултата спроведеног истраживања, омогућено је формирање базе интегративног приступа почетној музичкој настави у основној школи – потребом за иновирањем Наставног плана и програма у основној

школи и променом концепције студијског плана и програма на матичним (учитељским, педагошким) факултетима. Као могући *фактори* који утичу на осавремењивање такве базе јесу оспособљени учитељи (педагошки и стручни аспект) и активни ученици при интегративном усвајању знања и вештина у почетној музичкој настави у основној школи. Фактори и структура базе интегративног приступа налазе се у сталном прожимању и међусобно су условљени. Овим се **потврђује** општа хипотеза **да постојећи фактори и структура базе одговарају интегративном приступу почетној музичкој настави у основној школи.**

Интегративни приступ почетној музичкој настави у основној школи, отвара ново питање музичкој педагогији – *музичку наставу препустити учитељима или музичким педагозима.* У вези с тим, најпрецизније могуће решење које може да доведе до сигурног успеха јесте *да наставу у млађим разредима основне школе изводе учитељи који већ имају одговарајуће музичко образовање и који ће се даље усавршавати на свом матичном факултету.* Учитель је у позицији да своја стечена интердисциплинарна знања искористи у препознавању добре стране динамичности интегративне наставе и у циљу креирања квалитетног наставног процеса за целоживотно учење.

Као засебна импликација која произлази из овог рада, могао би бити корак ка осмишљавању посебног уџбеника или приручника за оспособљавање студената у припремању, реализацији и интензивирању примене интегративне наставе музичке културе.

Литература

1. Братић, Т., Филиповић, Љ. (2001). *Музичка култура у разредној настави.* Јагодина – Приштина: Учитељски факултет у Јагодини / Факултет уметности у Приштини.
2. Васиљевић, З. (2000). *Методика музичке писмености.* Београд: Универзитет уметности.
3. Вилотијевић, М., Вилотијевић, Н. (2008). *Иновације у настави.* Врање: Учитељски факултет.
4. Вилотијевић, Н. (2006). *Интегративна настава природе и друштва.* Београд: Школска књига.
5. Карлаварис, Б. (1987). *Методика наставе ликовног васпитања.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
6. Којов-Буквић, И. (1989). *Методика наставе музичког васпитања.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
7. Коларовска-Гмирја, В. (2012). *Фактори на квалитетната музичка настава.* предавање бр. 3, Рукопис, Скопје.
8. Круљ, С. Р., Стојановић, С., Круљ-Драшковић, Ј. (2007). *Увод у методологију педагошких истраживања са статистиком.* Врање: Учитељски факултет – Центар за научноистраживачки рад.
9. Кучукалић, З. (1980). *Музика и школа.* Сарајево: Свјетлост.
10. Лекић, Ђ. (1991). *Методика разредне наставе.* Београд: Нова просвета.

11. Мирковић-Радош, К. (1983): *Психологија музичких способности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
12. Момчиловић, З. (2008). *Методика физичког васпитања*. Врање: Учитељски факултет.
13. Првановић, С. (1970). *Методика савременог математичког образовања у основној школи*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
14. Смиљковић, С., Милинковић, М. (2008). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Врање: Учитељски факултет.
15. Стојановић, Г. (1996). *Настава музичке културе од I до IV разреда основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Електронски извори:

- <http://www.miroslavantic.edu.rs/DOKUMENTI/PRAVILNIK%20%20NASTAVNOM%20PLANU%20ZA%201-2-3%20I%204%20RAZRED%20I%20NASTAVNOM%20PROGRAMU%20ZA%205%20RAZRED.pdf>

Vesna Zdravković, Ph.D

INTEGRATIVE APPROACH TO INITIAL TEACHING OF MUSIC IN PRIMARY SCHOOL

Summary: *If the way of gaining musical knowledge and skills is not to become constrained, as it often happens, it is necessary to rely on what is familiar and known to the student at that age, and by applying adequate procedures to interdisciplinary discover new connections between the teaching contents, that produce an active, interested student in gaining practical and permanent musical knowledge.*

The subject of study of this research is integrative teaching of music culture, i.e. factors that provide its realization. We extracted the most important factors that enable qualitative teaching of music: teaching contents given through the curriculum; concept of music class by creating the models of integrative classes with various subjects in class teaching; teachers, from whom we wanted to get an attitude about integrative teaching, and, reversely, about the readiness to realize it; students, whose engagement in integrative teaching should be an indicator of efficiency of this kind of teaching.

Existing factors were examined and the structure of the base of integrative approach to initial teaching of music in primary school. By analyzing the contents, interviewing, testing and scaling, we obtained data on a sample of surveyed students - future teachers. By a detailed statistic analysis of obtained results we proved that the existing factors and the base structure correspond to integrative approach to initial teaching of music in primary school.

Key words: *integrative teaching of music culture, teaching contents, model of integrative class, student, teacher.*

Примљено: 22. 11. 2016. године.

Одобрено за штампу: 16. 10. 2017. године.